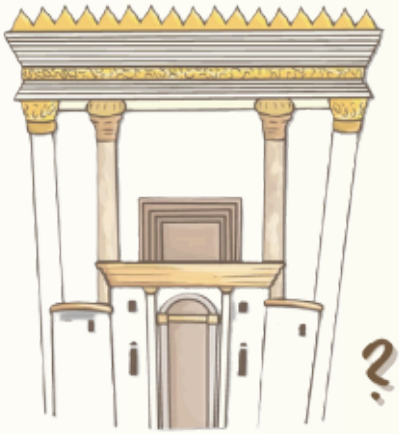

מי ב"א?

מדינה יהודית בדרך אמת

מאמר מאת ר' עודד כי-טוב

בניסן נברא העולם הישראלי

ראשון למעשה בראשית

"אותו היום (- אחד בניסן של שנה שניה ליציאת מצרים, בו הוקם המשכן) נטל עשר עטרות", וראשונה להן: "ראשון למעשה בראשית" (שבת פז,ב). ניתן לפרש בפשוטו שכל יום ראשון בשבוע הוא ראשון למעשה בראשית, ואולם מלשון "אותו היום", וכן מן החגיגיות ה"מעוטרת", נראה יותר לפרש (וכן משמע ברש"י) שמדובר על היום האחד-המיוחד הזה, שהוא הוא היום הראשון לבריאה! וכדעת ר' יהושע ש"ב(אחד) בניסן נברא העולם".

שכן, אף על פי שבדרך כלל נוקטים כר' אליעזר האומר "בתשרי נברא העולם", וכפי שאמרו בגמרא שנוסח ברכת הזכרונות במוסף ראש השנה: "זה היום תחילת מעשיך", מתאים לדעת ר' אליעזר – אין זו פסיקת הלכה, אלא כשאנו עומדים ביום הדין באחד בתשרי, נכון ומתאים לנו לראות בו את יום הבריאה, בריאת האדם, בו חטא ובו נידון לגירוש מגן-העדן-ולעמל בזיעת-אפיו עד שובו אל האדמה, וכן בכל שנה על גורלו בשנה הנכנסת, אך אין זאת אומרת שזהו המבט או המסלול הבלבדי, ואדרבה – כשאנו עומדים בניסן, ראש השנה לגאולת מצרים ובריאת-חרות-פריחת ישראל, ו"ראש חדשים" בלוח העברי, נכון יותר להבין-למפרע כי בעצם הוא גם זמן בריאת העולם כולו!

כי כן, "ישראל עלו במחשבה" וקדמו לעולם בשרשם – כביכול על דעתם ולשמם הסכימה דעתו יתברך לברוא, ובהם הביט וברא את עולמו מתוך ראייה כוללת של סופו הטוב, ככתוב בסוף (יום הששי בסיפור הראשון של) הבריאה "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"; גם אם חטא אדם בינתיים, בו-ביום שנברא, ונגזרה עליו מיתה, הרי נדרש בדברי חכמים (מתוך דמיון הצליל) "טוב מאד – טוב מות", כביכול טוב לו למות בכדי שלא יבוא לידי גאוה הדוחקת רגלי השכינה, וכפיתוי הנחש "להיות כא-להים" נפרד (ובַּמסוּר בענין זה בשם הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע).

לשון אחרת:

אדם הראשון נברא כיהודי, וכשחטא נעשה גוי-נפרד... אבל הניצוץ היהודי שבו לא חטא באמת (אלא הסכימה דעתו לאכול מעץ הדעת ולקבל עליו מיתה בכדי להשתחרר מסברת-טענת הנחש שלא תנקר בו כנ"ל) – מה שהובהר לבסוף על ידי אברהם (הרמוז כידוע בסיפור "תולדות השמים והארץ בהבראם"). "האדם הגדול" המתקן למפרע את החטא הקדמון, ומפקיע את זרעו-זרע-ישראל-מצד-עצמם – "עם ישראל חי" – מגזירת היפך-החיים השלילית. יום הדין בתשרי ניתן לפי זה לישראל כבכור בעמים המונים שנתם מתשרי ונידונים בו, "ועל המדינות בו יאמר איזו לחיים", ואנו כשליחי ציבור עבורם לתיקון אָדָם מיוחָם, אבל מבחינת ניסן לכשלעצמו, חדשם-חידושם של ישראל, אין דין ואין דיין באמת, כי הכל מעיקרא ולבסוף טוב מאד (וגם אם חוטאים ישראל ואינם עושים תשובה מעצמם, באיתערותא דלתתא, מקדים ומעמיד להם הקב"ה מלך קשה כהמן באדר, ותשובתם מבררת כי לא חטאו באמת אלא "לפָנים" (="בכאילו"), ואף הקב"ה עושה עמם לפנים, וכשנכנסים לניסן הכל כבר מתוקן לגאולה שלימה (ולגבי הגאולה העתידה מוסכם להכריע כדעת ר' יהושע, שבניסן תהיה כגאולה ראשונה).

ונמצא התיקון-הגאולה הבלתי-מותנית שבסוף, נעוץ במחשבה הבריאה הראשונית הלכתחילית. וכנראה גם ר' אליעזר מודה בכל המהלך הזה וגם לדידו שני ראשים לשנה, ניסן לישראל ותשרי לאומות העולם, אלא שלדידו יום התרועה שבתשרי מעיד שגורל האדם-באשר-הוא-אדם כפי שהוא בהוה, הוא הנושא או ה"שדה" העיקרי בסיפור תולדות העולם על פי התורה, וממנו נלמד גם על העבר-הבריאה שבתשרי היתה, ועל העתיד-הגאולה בה יתנשאו ישראל על גבי האדם המתוקן-הנגאל-וזוכה בדין בתשרי, ואילו לר' יהושע ראוי יותר לתפוש כעיקר גם בהוה את המבט הישראלי המייצג את ראשית המחשבה וסוף המעשה, העתיד והעבר, כי מן התורה ה"ישראלית" ובעקבותיה תתוקן גם צורת האדם-בכלל, וממבט זה באמת "לא היה צריך להתחיל אלא מהחדש הזה לכם" (ואכן לדברי חכמים סיפור בראשית שלפנינו הוגד למשה וּכְתָבוֹ רק בסיני, יעוין ברש"י שמות כד,ד), ו-א' של אנכי קודם ל-ב' של בראשית, כפי ששם הוי"ה (גם אם הופיע-נתגלה במאוחר) קודם במהותו לשם אלקים.

[כל זה מתקשר כמובן למחלוקת בית שמאי ובית הלל אם "שמים קדמו" לבריאה או "ארץ קדמה". כידוע ש(תכלת ה)שמים רומזים לדין (ולשם אלקים), והארץ היא הצריכה רחמים (ומקבילה לשם הוי"ה בפסוק "ביום עשות הוי"ה אלקים ארץ ושמים"). וידוע כי ר' אליעזר (האומר "אם ישראל עושים תשובה נגאלים, ואם לאו אינם נגאלים") שמותי הוא, מתלמידי בית שמאי, ור' יהושע (האומר "בין כך ובין כך נגאלים") הוא עיקר בית הלל כנודע. וכן היחס בין משה "שושבינא דמלכא" ה"קרוב לשמים"-(לשמאי) היה אומר (ראו סנהדרין ח,ב) "יקוב הדין את ההר" (כשמאי ש"אמת (=מדת) הבנין בידו", וכנראה היה מהנדס או מודד-מעריך כשמו), לאהרן "שושבינא דמטרוניתא" שהיה אוהב שלום ורודף שלום (והולך אחר הפשרה), כדברי הלל (שהוא גלגול אהרן לדברי האריז"ל) במסכת אבות].

הבריאה ב-א' בתשרי כדעת ר' אליעזר, היא כמובן סיום הבריאה בבריאת האדם, אשר בו-ביום נידון לשעה ולדורות, וראשיתה בכ"ה אלול כמקובל, אך הבריאה בניסן כדעת ר' יהושע, בו אין יום הדין, היא מן הסתם פתיחת הבריאה, ונמצא אדם נברא בששי בניסן.
[להשלמת הענין נאמר דבר בהקשר למה שלא נחלקו בו, ש"בתשרי נולדו אבות" ו"בפסח נולד יצחק". נראה כי "אבות" כאן הכוונה לכל ראשי הדורות הראשונים משת (הנולד לאחר החטא, כ"גוי" כנ"ל), עד אברהם ועד בכלל (כי גם אברהם נולד "טהור מטמא", ורק מ"לך-לך" שהיה כנראה בניסן, ראש השנה למלכים-מוליכים, נהפך להיות בגדר "ישראל"), ולא כולל את אדם שנברא בניסן (לדעת ר' יהושע), וכנראה אף לא את יעקב הבא אחר יצחק שנולד כיהודי בניסן (אמנם לדעת ר' אליעזר שגם אדם נברא בתשרי, מסתבר שכך-גם-יעקב שיופיו מעין אדם הראשון כידוע, ויצחק הוא החריג)].

והן אנו היום -
כל הדברים הללו אמורים (או מתבקשים לומר) ביתר שאת כאשר חל ראש חדש ניסן באחד בשבת, כפי שאירע לנו בשנה זו (בקביעות זט"ו ה"מושלמת" ביותר מכמה פנים, כפי שהארכנו בגליונות קודמים), וכפי שאירע בשנת הקמת המשכן-עולם-קטן-ישראלי-מושלם. היום הזה, ראש השנה למלכי ישראל, מסוגל אם-כן לבריאה חדשה, נסית ובלתי-מותנית-בתשובה-מאיתערותא-דלתתא, ולכן גם "בשעתא חדא ברגעא חדא", מתוך סגולת-בחירת ישראל וטבעם העצמי. ובאמת לא רחוק מן הדעת לכל המתבונן במה שקורה מסביב לעת הזאת, שלא נדרש זמן ארוך מצד העם הנוטה לשוב אל מסורתו, מתוקף ה"מצב", למהפכה בכיוון של מדינה יהודית שספר התורה על לבה, או אף להופעת מלך-מנהיג ראוי שיסחוף את לבב העם. וניתן לומר כי הנס הוא "טבעו" של ניסן ולכן ריאלי למדי לצפות לו בכל יום שיבוא...

ועוד הערה אחת -
המתקשרת לטבעו החריג של ניסן: נראה כי בניסן אפשרית ומתבקשת יותר הוראת שעה ויציאה מן הסדר הרגיל (וכענין ש"מלך פורץ לו גדר ואין מוחין בעדו"). משום כך מצינו במלואים חטאות הבאות שלא על חטא מסויים ובאות (עם העולות) גם בשבת, וכן בחנוכת הנשיאים במדבר ישנם שעירי חטאת הבאים נדבה, וקרבנו של נשיא אפרים-השביעי דוחה שבת. ומכאן ההשראה לכל ריבוי הקרבנות החריגים הכתובים בדברי יחזקאל (מ"ה, בהם מפטירים בפרשת החדש), בראש חדש ניסן ובשביעי בו, ובשבעת ימי הפסח, ובשבתות וראשי חדשים אשר מניסן ועד סוכות שלאחריו, שכולם נראים כמלואים וכחנוכת-בית-ארוכה בבית השלישי העתיד לבוא (ומובאים על ידי "הנשיא"-המלך), ואליהו הנביא הוא זה שעתיד לדרוש ולפרש את ענייניהן, כדברי ר' יוחנן במסכת מנחות, ושמא היו מקצתם גם במלואים שהקריבו בימי עזרא בראשית בית שני, כדברי רב אשי שם.

פרשת ויקרא

בשבת ראשונה בניסן נקראת בשנה זו (וברוב השנים) פרשת ויקרא, בה מתחילים לקרות בתורה עם תינוקות של בית רבן כמנהג ישראל. התינוקות "בטרם ידע הנער טוב ורע" הם בבחינת ניסן-של-ישראל "המעט-מכל העמים" הממעטים-מקטינים את עצמם (וכרמוז ב-א זעירא של ויקרא), ובהם באה לידי ביטוי בחינת ישראל (המכונים "שה פזורה") שקדמה לחטא ושייכת לבחינת המקדש הפנימי ולקרבנותיו המורים על נטיה פשוטה וטבעית למסירות-נפש (ומושרשים בעקדה בה מוכן אברהם למסור-להעלות את בנו יחידו לקרבן). בעוד שהפתיחה בבראשית היא בעבור אומות העולם (והגוי אשר בקִרבֵּנו-המבוגרים...) "שלא יאמרו לסטים אתם" וכו', כדברי רש"י בפתיחת התורה.

ראשונה לעשר שבתות

השבת הראשונה בניסן חלה בשנת יציאת מצרים ביום ג' לחדש, ונמצא שממנה ועד ז' בסיון בו ניתנה תורה בשבת, עשר שבתות. אבל גם בשנה זו ובשאר שנים תהיה השבת העשירית בימי התשלומין של שבועות שכולו חג מתן תורה (ויש מרבותינו אומרים שמשה הכין עצמו בהם ונתקדש בענן לפני עלותו אל ההר – ראו ביומא ד'). כך או כך נכון לכוונם כנגד עשר ספירות בלימה, כאשר מתן תורה בפועל יעמוד כנגד המלכות-האחרונה, ותחילת התהליך במעשה מסויים, בשבת הגדול, כנגד י'-חכמה שהיא "ראשית הגילוי" כנודע. אך השבת הראשונה שלא נודע עניינה תעמוד כנגד כתר עליון הנסתר. ואולי בה הודיע משה לישראל על הלוח העברי בכלל ועל קידוש החדש-הלבנה בפרט (ואולי מכאן קצת אסמכתא למנהג ישראל לברך ברכת הלבנה ממוצאי שבת שחל לאחר השביעי בחדש כבשנה זו. ופטטיא דאורייתא טבין).

שבת שלום ומבורך!